

บทที่ 5

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อสรุป

ปัจจุบันได้มีการพัฒนาและก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดยั้ง ได้มีการนำวิธีการในทางวิทยาศาสตร์เข้ามา เพื่อค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณาของศาล เช่น ในคดีอาญาได้มีการชี้ตัวโดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific identification) โดยการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันทางกายภาพของพยานหลักฐานที่ตรวจพบในที่เกิดเหตุ ซึ่งวิธีการชี้ตัวประเภทนี้ก็ได้แก่การเปรียบเทียบลายพิมพ์นิ้วมือ การตรวจกลุ่มโลหิต เส้นใยเสื้อผ้า ที่ตรวจพบจากบริเวณที่เกิดเหตุแล้วนำมาเปรียบเทียบกับของผู้ต้องหาว่ามีความคล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกันอย่างไร โดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ส่วนในคดีแพ่งก็ได้้นำการพิสูจน์หมู่โลหิต และการพิสูจน์ลายพิมพ์ D.N.A. เพื่อตรวจหาความเป็นบิดาและบุตร ในคดีมรดกหรือการร้องขอให้รับบุตร และได้มีการใช้พยานทางการแพทย์คือ นักจิตวิทยา เข้าช่วยให้ความรู้แก่ศาลในการวินิจฉัยคดี หลักการพัฒนาข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองโดยศาลอาจได้รับการช่วยเหลือจากผู้มีความรู้พิเศษต่าง ๆ นั้นได้มีการพัฒนาอย่างมากในสหรัฐอเมริกา โดยศาลของสหรัฐอเมริกาสามารถรับเอาข้อเท็จจริงบางอย่างเข้ามาเพื่อพัฒนาการใช้กฎหมาย แม้จะไม่มีกฎหมายบัญญัติในเรื่องนั้น ๆ ไว้ก็ตาม ซึ่งศาลของสหรัฐอเมริการวมทั้งนักวิชาการต่างเรียกข้อเท็จจริงชนิดนี้ว่าข้อเท็จจริงทั้งหลายเกี่ยวกับกฎหมาย (Legislative Facts) ข้อเท็จจริงชนิดนี้แม้กฎหมายของสหรัฐอเมริกาจะไม่ได้ให้อำนาจศาลที่จะใช้เป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่าศาลของสหรัฐอเมริกาก็ได้ใช้อยู่เสมอ และยิ่งกว่านั้นศาลของสหรัฐอเมริกาก็ได้ขยายขอบเขตของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองออกไปสู่ข้อเท็จจริงทางสังคม ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงทั้งหลายที่ศาลอาจรับเอามาได้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่สังคม เมื่อได้มีการพัฒนาหลักของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองมาถึงระดับนี้แล้วจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง อาจจะโต้แย้งได้

¹ สุรศักดิ์ ตวีรัตน์ตระกูล. การชี้ตัวผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา, (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526) หน้า 45

หากผู้อยู่ในกระบวนการพิจารณามีหลักฐานที่ดีกว่า

ในประเทศไทยนั้น เนื่องจากบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่ สำหรับศาลไทยหากจะเปรียบเทียบกับหลักกฎหมายลักษณะพยานอื่น ๆ ที่มีอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และวิธีพิจารณาความอาญา เช่น หลักในเรื่องคำรับหรือการสืบพยานโดยวิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในระบบกฎหมายของไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งปรากฏหลักฐานจากกฎหมายตราสามดวง จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ.113 ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ตามกฎหมายดังกล่าวก็หาได้มีบทบัญญัติของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองไม่ กระทั่งได้มีการบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ.2477 จึงได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองขึ้นในมาตรา 84(1) ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดไว้เพียงขอบเขตกว้าง ๆ ให้ศาลมีอำนาจค้นหาความจริงบางอย่างเกี่ยวกับคู่ความ ปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการใช้ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองของไทยในเวลานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากสาเหตุเบื้องหลังหลายประการกล่าวคือ ในขณะที่มีการบัญญัติมาตรา 84(1) ลงไว้ในกฎหมายลักษณะพยานของไทยนั้น อิทธิพลของระบบกฎหมายอังกฤษมีอยู่ในระบบกฎหมายไทยอย่างมากจนกระทั่งปัจจุบัน ก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยทำให้ระบบการพิจารณาของไทยซึ่งมีกฎหมายให้อำนาจศาลในการค้นหาข้อเท็จจริงโดยศาลสามารถที่จะก้าวไปถึงประเด็นของปัญหานั้น ศาลไทยใช้น้อยมากโดยศาลจะวางตัวเป็นกลางมีบทบาทในทางอยู่เฉย (passive) ทำให้ศาลไทยจะใช้ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองเฉพาะข้อเท็จจริงที่รู้กันอยู่ทั่วไป แต่ศาลไทยก็ยังใช้อยู่ในขอบเขตที่แคบมาก อาจกล่าวได้ว่าหากเป็นกรณีที่ไม่แน่ใจว่าจะใช้หรือไม่แล้ว ศาลมักจะปฏิเสธที่จะรับรู้ และนั่นเป็นผลให้บทบัญญัติของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองอีกประการหนึ่ง คือ ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้แย้งได้ เป็นเสมือนบทบัญญัติที่ตายแล้วเพราะตั้งแต่ได้มีการบัญญัติขึ้นก็ยังไม่มีความสำคัญใดบ่งบอกถึงการใช้โดยศาลเลย ปัญหาที่เกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองของไทยในวิธีพิจารณาแพ่งมาตรา 84(1) มีดังนี้ คือ

1. ปัญหาของหลักที่ไม่ชัดเจน ซึ่งเป็นผลมาจากตัวบทกฎหมายที่มีขอบเขตที่กว้างแต่ไม่ได้มีการนำมาใช้โดยศาลคือ ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้แย้งได้ ทำให้มีความเห็นของนักวิชาการ ในเรื่องคำจำกัดความของข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้แย้งได้แตกต่างกันออกไป หลายแนวทางซึ่งในความเห็นนั้นอาจมีความขัดแย้งกันอยู่ทำให้ผู้ศึกษากฎหมายเกิดความสับสน ซึ่งการใช้นั้นหากนำแนวความคิดแต่ละแนวทางไปใช้โดยศาลอาจทำให้เกิดแก่คู่ความแต่ละคนแตกต่างกันไป ทั้งที่ข้อเท็จจริงเป็นอย่างเดียวกัน

2. ปัญหาของการขาดหลักประกันแก่ศาลและคู่ความ จากปัญหาที่หนึ่งซึ่งเป็นปัญหาของหลักที่ไม่ชัดเจนจึงนำไปสู่ปัญหาที่สอง เพราะการที่กฎหมายไม่มีขอบเขตที่แน่ชัดทำให้เป็นที่สงสัยและไม่มั่นใจว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองหรือไม่ คู่ความจึงมักสืบพยานกันไว้ก่อนเสมอและศาลก็มักจะอนุญาตให้คู่ความกระทำดังนี้ซึ่งทำให้จุดมุ่งหมายของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองคือ ต้องการให้ประหยัดเวลา, ค่าใช้จ่ายของคู่ความ และการให้ศาลค้นหาข้อเท็จจริงบางอย่างด้วยตนเอง เพื่อความสะดวกแก่ศาลเองนั้นปราศจากผล

3. ปัญหาของการใช้ข้อเท็จจริงทั้งหลายเกี่ยวกับกฎหมายของไทย จากอิทธิพลของระบบกฎหมายอังกฤษที่แทรกตัวอยู่ในระบบกฎหมายของไทย ทำให้ศาลไทยปฏิเสธที่จะรับรู้ข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ของกฎหมายแต่ละฉบับ เป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองทั้งที่ข้อเท็จจริงในการบัญญัติกฎหมายเป็นประโยชน์ในการค้นหาความมุ่งหมายของกฎหมายอย่างมาก

4. ปัญหาจากการใช้ภาษาต่างประเทศโลกได้มีการพัฒนาทางด้านข่าวสารและการคมนาคมทำให้ภาษาอังกฤษที่เป็นภาษาสากลมีใช้สิ่งพิเศษอีกต่อไป และในการวินิจฉัยคดีของไทย บ่อยครั้งที่ศาลสามารถใช้ความรู้ทางภาษาอังกฤษเป็นประโยชน์ในการพิจารณาคดี จึงควรให้ศาลสามารถใช้ความรู้ในภาษาอังกฤษหรือภาษาอื่น ๆ ได้ หากศาลมีความเชี่ยวชาญอยู่แล้ว และหากจะแย้งว่าเป็นการขัดกับหลักการพิจารณาโดยเปิดเผย ซึ่งจะต้องให้คู่ความและบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาได้ทราบถึงกระบวนการพิจารณาของศาลก็อาจจะหาวิธีแก้ไขต่อไป ซึ่งในข้อนี้ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดดังกล่าว เพราะจะเป็นการขัดกับมาตรา 46 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาเป็นภาษาไทย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าการจะให้ศาลรับรู้ภาษาต่างประเทศได้ควรเป็นไปในบางกรณีเท่านั้น และให้ศาลมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการถามคู่ความหรือพยานหากได้รับข้อความที่ไม่ชัดเจนทั้งจากภาษาต่างประเทศและภาษาในท้องถิ่น มีควรปล่อยให้เป็นที่หน้าของคู่ความที่จะนำเสนอต่อศาลเท่านั้น

5. ปัญหาของการใช้ข้อเท็จจริงที่อาจสืบค้นได้ ข้อเท็จจริงที่อาจสืบค้นได้นี้เป็นการพัฒนาของหลักข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองโดยให้ศาลสามารถค้นหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ได้โดยตนเอง โดยอาจจะค้นจากตำรา, พจนานุกรม, สารานุกรมแผนที่และแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือประการอื่น ๆ และศาลมีอำนาจไม่เพียงแต่จะสืบค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารเท่านั้น แต่ยังสามารถสืบค้นหาจากแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคลได้อีก โดยศาลอาจได้รับการช่วยเหลือในการให้ความรู้จากนักวิทยาศาสตร์, นักสถิติ, แพทย์และผู้มีความรู้พิเศษในด้านต่างๆ โดยตรงซึ่งจะแตกต่างจากการอ้างโดยคู่ความ ซึ่ง

จะมีผลให้ผู้มีความรู้พิเศษเหล่านี้เป็นเสมือนพยานที่แต่ละฝ่ายอ้างให้การพัฒนาของข้อเท็จจริงที่ศาล
รู้เองของไทยเป็นไปได้เข้ามา

6. ปัญหาของการรับรู้ถึงการมีอยู่ของกฎหมายไทย เนื่องจากหลักเกณฑ์ของข้อเท็จจริงที่
ศาลรู้เองของไทยยังมีความไม่ชัดเจนอยู่มากทำให้การนำใช้ของศาลเกิดความสับสนและไม่เป็นเอกภาพ
โดยเฉพาะการรับรู้ถึงการมีอยู่ของประกาศกระทรวง ซึ่งแนวคำพิพากษาศาลฎีกาของไทยมีความสับสน
และกว้างไกลอยู่เป็นอันมาก เพราะบางกรณีศาลฎีกาก็จะถือว่าศาลต้องรู้เองแต่บางกรณีศาลกลับ
เห็นว่าคู่ความจะต้องนำสืบ

จากปัญหาดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า การจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะต้องแก้ไขปรับปรุง
ตัวบทกฎหมายเกี่ยวกับการนำใช้ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองของไทย คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความแพ่ง มาตรา 84(1) ให้มีขอบเขตที่ชัดเจนขึ้นและบัญญัติให้สามารถพัฒนาการนำใช้ข้อเท็จจริง
ที่ศาลรู้เองต่อไปได้ การกำหนดให้นำใช้ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองมีขอบเขตที่ชัดเจนขึ้นนี้เป็นไปในลักษณะ
เดียวกับที่ไซกันไนสหรัฐอเมริกา โดยบัญญัติให้ศาลนำใช้ข้อมูลจากแหล่งที่มาที่ถูกต้องอันไม่มีผู้ใดโต้แย้ง
และสามารถค้นได้ง่ายในเวลาอันรวดเร็ว เพื่อแก้ปัญหาคือหลักที่ไม่ชัดเจนตามปัญหาข้อ 1 เพื่อ
ให้การนำใช้ข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้แย้งได้ เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับข้อเท็จจริงที่รู้กันอยู่ทั่วไป
ซึ่งเป็นสิ่งที่ศาลสามารถรับเอาเข้ามาสู่กระบวนการพิจารณาได้โดยเป็นหลักของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง
โดยเฉพาะ และเป็นการแก้ปัญหาคือการนำใช้ข้อเท็จจริงทั้งหลายเกี่ยวกับกฎหมายในศาลของไทย
ด้วยเพราะตัวบทกฎหมายที่ควรเปลี่ยนแปลงนี้ให้อำนาจศาลรับข้อมูลต่าง ๆ เข้ามาได้เสมอแม้จะ
เป็นข้อเท็จจริงทั้งหลายเกี่ยวกับกฎหมายก็ตาม และจะเป็นการพัฒนาการนำใช้ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง
ออกไปเพื่อรองรับการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ๆ ที่อาจรับเข้ามาช่วยในการค้นหาข้อเท็จจริง
ในกระบวนการพิจารณาของศาลต่อไปในอนาคต

นอกจากนั้นแล้ว จะต้องบัญญัติให้คู่ความสามารถรับรู้ได้ว่าศาลจะรับข้อเท็จจริงใดเป็น
ข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง โดยให้คู่ความยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อรู้ความจริง เพื่อเป็นหลักประกันแก่ศาล
และคู่ความ อีกทั้งในการนำใช้ภาษาต่างประเทศหรือภาษาท้องถิ่นของศาลหากศาลจะใช้ความรู้เพื่อ
เป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองก็ควรเป็นไปตามบางกรณี นอกจากนั้นแล้วจะต้องบัญญัติให้ศาลสามารถ
รับรู้ได้เอง ซึ่งข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับกฎหมายที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งการบัญญัติใน
กฎหมายของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองให้ศาลรับรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกฎหมายนี้ได้มีการบัญญัติในกฎหมาย
ของมลรัฐต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ที่จะมี เพื่อให้การนำใช้กฎหมายมี
ความชัดเจนแน่นอนขึ้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

ในการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวมาแล้วนั้นยังไม่อาจที่จะเป็นรูปธรรมขึ้นได้ในระยะสั้น เพราะจะต้องรอให้มีการศึกษาถึงปัจจัยดังกล่าวหลังจากที่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักกฎหมายของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเองได้มีการพัฒนาขึ้นในอนาคต แต่ในปัจจุบันเนื่องจากขอบเขตของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเองที่จำกัดอยู่ในประเทศไทยยังไม่สามารถจะกำหนดขอบเขตที่แน่ชัด อันจะแสดงให้เห็นถึงสิทธิและหน้าที่ของคู่ความในกระบวนการพิจารณาและศาลได้ จึงทำให้หลักของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเองมิได้ถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะเป็นได้ ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางที่จะเป็นหลักเสนอให้เห็นถึงขอบเขตของข้อเท็จจริงว่า ควรจะเพิ่มเติมลักษณะสำคัญบางประการของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเองแก่กฎหมายของไทยดังนี้คือ

1. ควรจะให้มิตบัตบัญญัติให้คู่ความสามารถยื่นคำร้องต่อศาลขอทราบสิ่งที่ศาลจะถือเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเองได้ไม่ว่าเวลาใด ๆ ก่อนมีคำพิพากษาและเมื่อศาลจะกำหนดข้อเท็จจริงใดเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเองแล้วจะต้องบอกกล่าวแก่คู่ความเสมอ เพื่อคู่ความอาจใช้สิทธิคัดค้านได้ หากเห็นว่าไม่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง
 2. ควรให้มีบัญญัติให้อำนาจศาลสามารถค้นหาข้อเท็จจริงจากผู้มีความรู้พิเศษในสาขาวิชาต่าง ๆ โดยไม่ต้องให้คู่ความฝ่ายใดร้องขอโดยไม่จำเป็น ผู้เชี่ยวชาญที่ขึ้นทะเบียน ผู้เชี่ยวชาญของศาลเท่านั้น และการได้ความรู้ในเรื่องใด ๆ เช่นว่านี้ก็ไม่ว่าต้องมีคำร้องขอจากคู่ความก่อน
 3. ควรให้มีบัญญัติให้ศาลจะต้องรับรู้ข้อเท็จจริงที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเอง โดยเฉพาะข้อเท็จจริงของการมีอยู่ของกฎหมายตั้งแต่ประกาศกระทรวงขึ้นไป
 4. ควรให้มีบัญญัติให้ศาลรับรู้ข้อเท็จจริงที่สามารถค้นคว้าได้แน่นอนโดยแบ่งเป็นระดับต่างๆ ของการที่ศาลจะรับรู้ได้เองว่าข้อเท็จจริงประเภทใดบ้างที่คู่ความจะต้องนำสืบและข้อเท็จจริงประเภทใดบ้าง ที่ถือเป็นหลักของข้อเท็จจริงที่ศาลจะต้องรับรู้ได้เองโดยคู่ความไม่ต้องเสนอพยานหลักฐานต่อศาล
- นอกจากนั้นผู้เขียนขอเสนอแนะแนวทางที่จะช่วยเหลือให้กระบวนการพิจารณาในศาลสามารถดำเนินไปได้รวดเร็วกว่าที่เป็นอยู่ โดยนำหลักของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อเองมาแบ่งย่อยออกเป็นสี่ประเภทตามน้ำหนักของพยานหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือในความถูกต้องและตามหลักของข้อเท็จจริงที่ต่างประเทศถือว่าเป็นสิ่งที่ศาลจะต้องรู้อเองที่สามารถใช้ในทางปฏิบัติของการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลไทยได้อันเป็นการละทิ้งรูปแบบของการพิจารณาพยานหลักฐานที่ปฏิบัติตามกันมานานโดยไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งที่

อาจจะไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสมโดยแท้จริงดังที่มีผู้กล่าวไว้² ข้อเท็จจริงทั้งสี่ประเภทแบ่งได้ดังนี้

ข้อเท็จจริงประเภทที่หนึ่ง คือข้อเท็จจริงประเภทที่ศาลจะต้องรับรู้เองโดยคู่ความไม่ต้องอ้างและไม่ต้องนำสืบต่อศาล ข้อเท็จจริงประเภทที่หนึ่งนี้อาจแยกย่อยออกได้เป็นหลายเรื่องแต่จะรวมอยู่ในข้อเท็จจริงที่เรียกกันว่าเป็นข้อเท็จจริงที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปหรือที่เรียกว่า common knowledge ข้อเท็จจริงประเภทนี้ตามหลักของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะตรงกันซึ่งก็คือ ข้อเท็จจริงที่ประชาชนรู้จักกันอยู่ทั่วไป ผู้พิพากษาในฐานะประชาชนก็รู้ได้³ และรู้เองโดยไม่ต้องสืบเสาะค้นคว้าจากที่ใด เป็นข้อเท็จจริงที่ศาลเห็นว่าชัดเจนและไม่มีใครอาจโต้แย้งได้ จึงไม่ต้องนำสืบให้เสียเวลาอีก ซึ่งต้องเป็นข้อเท็จจริงที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปโดยแท้จริงมิใช่รู้จักเฉพาะในประชาชนบางหมู่ บางเหล่า และต้องเป็นการแน่นอนถาวรมิใช่เป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย⁴ ข้อเท็จจริงดังกล่าวมีอยู่มากมาย ซึ่งจะกล่าวเป็นเฉพาะเรื่องที่สำคัญได้แก่

ก. สิ่งธรรมดาธรรมดา คือข้อเท็จจริงที่บุคคลธรรมดาบ่อยครั้งรู้จักกันอยู่เช่น วัน เดือน ปี จักรราศีขึ้นพระอาทิตย์ขึ้นตก ทิศทาง หน้าร้อนกลางวันยาว หน้าหนาวกลางวันสั้น ข้างขึ้นเดือนหงาย ข้างแรมเดือนมืด เดือนขึ้นเมื่อใด สิ่งใดที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติอันมนุษย์สามารถรู้ได้เองโดยมิต้องอาศัยหลักวิชาเข้าช่วย แล้วโดยปกติก็ถือได้ว่าเป็นสิ่งธรรมดาธรรมดา เรื่องเกี่ยวกับภูมิประเทศและลมฟ้าอากาศที่บุคคลธรรมดารับรู้ได้ศาลก็ย่อมรับรู้ได้เองเช่นกัน

² Thomas J.Gardner, Criminal Evidence Principles Case and Reading. 2 ed. (New York Los Angeles San Francisco : West Publishing Company, 1988), p.65.

³ George T. Felkenes, Rules of Evidence. (New York : Delmer Publishers, 1974). p.144

⁴ โสภณ รัตนากร, กฎหมายลักษณะพยาน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ 21 เซ็นจูรี, 2536) หน้า 100.

⁵ ประมูล สุวรรณศรี, กฎหมายลักษณะพยาน พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2517) หน้า 26 .

ข. สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันหรือประชาชนพบเห็นเป็นประจำ ข้อเท็จจริงเรื่องนี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ย่อมเป็นที่คุ้นเคยและประชาชนทั่วไปย่อมรู้จักดีจึงเป็นเรื่องที่ผู้พิพากษาก็ต้องรับรู้ด้วย ดังที่ศาสตราจารย์โสภณ รัตนากร ได้ให้ตัวอย่างไว้ เช่น ค่าครองชีพในเมืองสูงกว่าในชนบท การจราจรในกรุงเทพมหานครตอนโรงเรียนเปิดหนาแน่นกว่าตอนโรงเรียนปิด รถสามล้อเครื่องเรียกกันโดยทั่วไปว่า "รถตุ๊ก ๆ" ตลาดสดย่อมเป็นที่ประชาชนไปหาซื้อของเพื่อไว้ เป็นต้น ข้อเท็จจริงเรื่องนี้ประเทศอังกฤษจะถือว่าเป็นข้อเท็จจริงที่รู้กันอยู่ทั่วไป⁶ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับที่ใช้ในสหรัฐอเมริกา

ค. ภาษาไทย ข้อเท็จจริงในเรื่องความหมายของภาษาไทยก็ถือได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่รู้กันอยู่ทั่วไปในประเทศไทย ผู้พิพากษาในฐานะเป็นคนไทยย่อมต้องรู้ภาษาไทย คู่ความจึงไม่ต้องนำพยานมาสืบอธิบายความหมายของภาษาไทยธรรมดาและศาลต้องไม่ยอมให้คู่ความนำสืบเรื่องดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะหากเป็นการแปลความหมายของถ้อยคำในเอกสารหรือตัวบทกฎหมายก็ต้องถือว่าเป็นเรื่องที่อยู่ในหน้าที่ของศาลโดยเฉพาะ แต่ถ้าเป็นภาษาที่ใช้คำเฉพาะหรือคำในภาษาถิ่น ซึ่งไม่อาจทราบความหมายที่ชัดเจนได้ในกรณีเช่นนี้ไม่ควรที่จะให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบ หากศาลสามารถไต่ถามคู่ความให้ได้ความชัดเจนในขณะนั้น โดยศาลจะมีบทบาทในการค้นหาความจริงมากขึ้น การใช้ข้อเท็จจริงทางภาษาเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อยู่เองนี้ ในอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะใช้ในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือ หากเป็นถ้อยคำภาษาที่ใช้โดยทั่วไปในสังคมรวมทั้งภาษาที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจะเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้อยู่เอง โดยศาลจะสามารถใช้เครื่องมือ เช่น พจนานุกรม, นามานุกรม ฯลฯ แต่ศาลจะไม่รับรู้ถ้อยคำที่กำกวมหรือแปลได้หลายนัย รวมทั้งถ้อยคำหรือศัพท์ที่ใช้เฉพาะในท้องถิ่นหรือในธุรกิจบางประเภท⁷

⁶ G.D.Nokes. An Introduction to Evidence, 4ed.(London:Sweet & Maxwell,1967) p.62-63

Rupert Cross and Colin Tapper. Cross of Evidence, 7ed.(London : Butterworth,1990) p.63-64

⁷ William M. Mckinney. Ruling Case Law, (New York:Edward Thomson Co.Ltd,1967) p.29

ง. หนังสือราชกิจจานุเบกษา ข้อเท็จจริงในหนังสือราชกิจจานุเบกษาที่จะถือได้ว่าศาลสามารถรับรู้ได้เองจะจำกัดอยู่เฉพาะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกฎหมาย ดังนั้น ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้จึงเป็นราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เหตุที่จำกัดให้ศาลรับรู้ได้เองโดยคู่ความไม่ต้องอ้างและไม่ต้องส่งต่อศาลเพราะข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกฎหมายเป็นเรื่องที่อยู่ในวงงานของศาล ข้อเท็จจริงที่ว่ากฎหมายใด ฉบับใดยังใช้บังคับอยู่หรือไม่ มีเนื้อความอย่างไรศาลจะต้องค้นหาจากราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา จากนั้นหน้าที่ในการปรับบทกฎหมายเข้ากับข้อเท็จจริงก็จะเป็นหน้าที่ที่ศาลจะต้องวินิจฉัยคดีต่อไป แต่หนังสือราชกิจจานุเบกษาที่จำกัดให้ศาลรับรู้ได้เองโดยคู่ความไม่ต้องอ้างถึงเรื่องนี้จะจำกัดเฉพาะฉบับกฤษฎีกาเท่านั้น ส่วนหนังสือราชกิจจานุเบกษาประเภทอื่นอีกสามประเภทจะอยู่ในส่วนของข้อเท็จจริงที่คู่ความจะต้องอ้างถึงในคำฟ้องคำให้การตั้งจะ ได้กล่าวถึงต่อไป

จ. จารีตประเพณี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตราสี่ให้ความสำคัญแก่จารีตประเพณีในระดับเดียวกับกฎหมายซึ่งศาลมีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยได้เสมอในกรณีที่ไม่มีกฎหมายจะยกขึ้นปรับแก้คดี ดังนั้น ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่ศาลจะต้องรับรู้ได้เองโดยคู่ความไม่ต้องอ้างถึง แต่จะต้องเป็นประเพณีที่ใช้บังคับมาเป็นเวลานานเป็นที่ยอมรับและถือตามของมหาชนทั่วไป และต้องไม่ขัดแย้งกับกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยศีลธรรมของประชาชน

ฉ. หลักกฎหมายทั่วไป หลักกฎหมายทั่วไปนี้หมายถึงหลักเกณฑ์กฎหมายที่ประเทศส่วนมากในโลกยอมรับรองและใช้อยู่ด้วยกัน แม้ไม่ใช่กฎหมายที่ประกาศใช้แต่ถือว่าศาลรู้เองคู่ความไม่ต้องอ้างถึง เพราะเป็นกรณีเช่นเดียวกับจารีตประเพณี กล่าวคือ ศาลสามารถยกขึ้นปรับแก้คดีได้เองเพื่ออุดช่องว่างของกฎหมายตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ในมาตราสี่

ข้อเท็จจริงประเภทที่สอง คือ ข้อเท็จจริงประเภทที่คู่ความเพียงแต่อ้างมาในคำฟ้องหรือคำให้การที่เสนอต่อศาลโดยไม่ต้องนำพยานหลักฐานมาสืบ แต่คู่ความจะต้องแสดงให้แจ้งชัดถึงแหล่งที่มาว่าจะสามารถตรวจค้นได้จากแหล่งข้อมูลใด ข้อเท็จจริงประเภทนี้จะ เป็นข้อเท็จจริงที่เป็นเอกสารมหาชน (public document) บางประเภท และที่เป็นเอกสารราชการ (official document) เอกสารทั้งสองประเภทนี้ตามหลักกฎหมายของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะถือเป็นกฎข้อยกเว้นของหลักพยานบอกเล่า (hearsays) แต่เอกสารดังกล่าว ศาลก็สามารถนำมาใช้ในคดีได้โดยถือเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง⁵ ตามกฎหมายของไทยก็ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย

⁵ Eric D.Green and Charles R.Nesson. Federal Rules of Evidence, (Boston : Little, Brown and Company, 1984), p.227

วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 127 ให้ถือว่าเอกสารมหาชน ซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ทำขึ้นหรือรับรองในหน้าที่รวมทั้งสำเนาที่รับรองว่าถูกต้องให้ถือว่าเป็นของแท้จริงและถูกต้อง และในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 267 บัญญัติถึงความผิดในการแจ้งให้เจ้าพนักงานจดข้อความอันเป็นเท็จลงในเอกสารมหาชนด้วย แต่ไม่มีคำอธิบายว่าเอกสารมหาชนนั้นคืออะไร และศาลฎีกาก็ยังไม่ได้อธิบายโดยชัดเจนว่าเอกสารมหาชนต้องมีลักษณะประการใด ส่วนเอกสารราชการจะมีบัญญัติถ้อยคำนี้ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 126 และได้มีบทนิยามไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (8) ว่าเป็นเอกสารซึ่งเจ้าพนักงานได้ทำขึ้นหรือรับรองในหน้าที่และให้หมายความรวมถึงสำเนาเอกสารนั้น ๆ ที่เจ้าพนักงานได้รับรองในหน้าที่ด้วย

นอกจากนี้ยังมีอีกถ้อยคำหนึ่งคือคำว่า "หนังสือราชการ" ซึ่งได้มีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 238 ว่า "ถ้าอ้างหนังสือราชการเป็นพยาน แม้ต้นฉบับยังมีอยู่จะส่งสำเนาที่เจ้าหน้าที่รับรองว่าถูกต้องก็ได้ เว้นแต่ในหมายเรียกจะบ่งไว้อย่างอื่น" เอกสารราชการกับหนังสือราชการนั้น มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน แต่หนังสือราชการนั้นจะต้องเป็นหนังสือที่พนักงานเจ้าหน้าที่ได้ทำขึ้นในทางปฏิบัติราชการ เช่น หนังสือโต้ตอบระหว่างกระทรวง ทบวง กรม แต่หนังสือดังกล่าวนี้หากมีข้อความ เป็นความลับของทางราชการก็อาจนำมาเป็นพยานหลักฐานไม่ได้ และเนื่องจากเป็นหนังสือหรือเอกสารที่จะต้องใช้ในทางราชการ การจะนำมาเป็นพยานหลักฐานจะต้องได้รับอนุญาตจากทางราชการเสียก่อน ส่วนเอกสารราชการนั้นจะมีความหมายกว้างกว่านั้น กล่าวคือ อาจจะเป็นหนังสือที่ทางราชการทำขึ้นไม่ใช้ในหน้าที่ราชการแต่ พนักงานเจ้าหน้าที่ได้เรียกมาเก็บหรือมาส่งไว้เพื่อการปฏิบัติหน้าที่ในทางราชการ⁹ ส่วนเอกสารมหาชนนั้นคือเอกสารที่พนักงานเจ้าหน้าที่ได้จัดให้มีขึ้น เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนให้ประชาชนได้ตรวจดูและอ้างอิงเป็นพยานหลักฐานได้¹⁰ ดังนั้น หนังสือราชการและเอกสารราชการจึงเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารมหาชน แต่เอกสารมหาชนจะครอบคลุมมากกว่านั้น แต่จะต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์รัชดา, 2536), หน้า 215

¹⁰ ประมูล สุวรรณศร. กฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2517), หน้า 123

1. เอกสารนั้นต้องกระทำขึ้นโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการกระทำเอกสารนั้น

2. ข้อความในเอกสารนั้นต้องเป็นเรื่องพาดพิงไปถึงประชาชนโดยทางใดทางหนึ่ง คือ อาจพาดพิงไปถึงเฉพาะบางคนหรือทุกคนเป็นส่วนรวมก็ได้

3. ประชาชนมีสิทธิใช้ประโยชน์จากเอกสารนั้นได้ เช่น อาจตรวจดูหรืออ้างข้อเท็จจริงจากเอกสารนั้น¹¹

เอกสารมหาชนนั้น ทั้งในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษจะถือว่าเป็นสิ่งที่เชื่อถือได้ในความถูกต้อง เช่นเดียวกับของไทยเนื่องจากเอกสารมหาชนมีลักษณะพิเศษดังนี้คือ

1. เรื่องราวที่บันทึกในเอกสารมหาชนส่วนมากเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถิติหรือเป็นข้อความที่กฎหมายบังคับให้จำต้องทำจึงไม่มีเหตุจงใจใด ๆ ที่ผู้บอกเล่าจะกล่าวความเท็จ

2. เอกสารมหาชนเป็นเอกสารที่เปิดเผยต่อประชาชนและประชาชนสามารถตรวจสอบคัดลอกไปใช้อ้างอิงได้ซึ่งเป็นหลักประกันความถูกต้องได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าข้อความในเอกสารมหาชนคลาดเคลื่อนผู้มีส่วนได้เสียที่พบเห็นจะต้องทักท้วงและไม่ปล่อยให้ผิดพลาดอยู่เช่นนั้น¹²

3. เอกสารมหาชนมีลักษณะพิเศษ เพราะจัดทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐย่อมอยู่ในบังคับของวินัยและกฎหมายที่จะต้องจัดทำเอกสารนั้นตามความเป็นจริง

4. ประชาชนผู้มีหน้าที่แจ้งข้อความในเอกสารมหาชนมีหน้าที่ต้องแจ้งข้อความจริงมิฉะนั้นอาจมีความผิดทางอาญาได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้เขียนจึงเห็นว่าหากเป็นการอ้างเอกสารมหาชน หรือเอกสารราชการบางประเภทในคำฟ้องหรือคำให้การแล้ว คู่ความจึงไม่ควรจะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบอีก เพียงแต่เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ศาลในการค้นหาคู่ความจึงต้องแสดงให้เห็นแจ้งชัดถึงแหล่งที่มาว่าสามารถตรวจค้นได้จากแหล่งข้อมูลใด ข้อเท็จจริงประเภทที่สองนี้ได้แก่

ก. หนังสือราชกิจจานุเบกษา ในปัจจุบันนี้ได้มีการพัฒนาปรับปรุงใหม่โดยแบ่งออกเป็น 4

¹¹ โอสถ โกศิน. คำอธิบายและเปรียบเทียบกฎหมายไทยกับกฎหมายต่างประเทศในเรื่องกฎหมายลักษณะพยาน. (กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ไทยสยาม, 2501), หน้า 376-377.

¹² เข็มชัย ชุตินวงศ์. กฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ:นิติบรรณการ, 2536), หน้า 167.

ประเภทดั่งที่กล่าวมาในบทที่ 4 โดยแบ่งออกเป็นประเภททฤษฎีกา, ประเภททะเบียนฐานันดร, ประเภททะเบียนการค้าและประเภทประกาศทั่วไป ผู้เขียนเห็นว่านอกจากประเภททฤษฎีกาซึ่งควรจะเป็นข้อเท็จจริงในประเภทที่หนึ่งที่ศาลต้องรู้เองโดยคู่ความไม่ต้องอ้างและไม่ต้องสืบต่อศาลแล้ว หนังสือราชกิจจานุเบกษาอีกสามประเภทคือ ประเภททะเบียนฐานันดร ประเภททะเบียนการค้าและประเภทประกาศทั่วไป หากคู่ความต้องการอ้างเป็นพยานหลักฐานจะต้องแสดงให้ทราบโดยชัดแจ้งในสำนวนโดยกล่าวถึงเล่มตอนและหน้าของฉบับหนังสือแนบนั้นต่อศาล เพื่อให้สามารถค้นหาได้สะดวกขึ้น เพราะแม้จะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานว่าทุกคนจะต้องรู้ แต่หนังสือราชกิจจานุเบกษาทั้งสามประเภทนี้ไม่ได้มีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกฎหมายซึ่งอยู่ในวงงานของศาลเหมือนหนังสือราชกิจจานุเบกษาลับทฤษฎีกา ดังนั้น หากจะให้เป็นที่ ๑ ศาลจะต้องรับรู้ได้เอง ดังข้อเท็จจริงประเภทแรกก็จะเป็นการเพิ่มภาระแก่ศาลมากเกินไป

ข. คำพิพากษาทฤษฎีกาและหมายเหตุท้ายคำพิพากษาทฤษฎีกา ข้อเท็จจริงของการมีอยู่ของคำพิพากษาทฤษฎีกาของไทยเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลสามารถค้นหาได้โดยง่าย เพราะปัจจุบันมีการพิมพ์คำพิพากษาทฤษฎีกาออกเผยแพร่แก่ผู้สนใจค้นคว้าซึ่งจัดพิมพ์โดยสำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ และฉบับที่จัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา นอกจากนี้ยังได้มีการจัดคำพิพากษาทฤษฎีการวมเล่มเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรม จึงนับได้ว่าคำพิพากษาทฤษฎีกาเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลสามารถค้นหาโดยง่าย และถือได้ว่าเป็นเอกสารมหาชนเช่นเดียวกัน ส่วนหมายเหตุท้ายคำพิพากษาทฤษฎีกาเป็นข้อเขียนแสดงข้อคิดเห็นเกี่ยวกับคำพิพากษาทฤษฎีกาเพื่อเป็นพยานหลักฐานก็อาจกระทำโดยแสดงเลขทฤษฎีกา เล่มที่พิมพ์ หน้าใด และปี พ.ศ. ใด เพื่อความสะดวกแก่ศาลในการค้นหา

ค. รายงานทางราชการ รายงานของทางราชการซึ่งรัฐบาลจัดให้เจ้าหน้าที่ทำขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนและเป็นการเปิดเผย เช่น รายงานการเก็บภาษีสินค้าเข้าออกศุลกากร รายงานสำรวจค่าครองชีพของประชาชน ตลอดจนสถิติต่าง ๆ รายงานการสามะโนประชากร เป็นต้น รายงานดังกล่าวเป็นเอกสารมหาชนซึ่งตามแนววินิจฉัยของศาลในอังกฤษและสหรัฐอเมริกาถือเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง เพราะการทำรายงานดังกล่าวเป็นเอกสารที่ค้นหาได้โดยง่าย และมีความเชื่อถือได้ในความถูกต้อง

ง. เอกสารอื่น ๆ ที่เจ้าหน้าที่จัดทำขึ้นเพื่อเปิดเผยต่อประชาชน และประชาชนสามารถ

ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ เช่น แผนที่ประเทศไทย ซึ่งจัดทำโดยกรมแผนที่¹³ พจนานุกรมซึ่งจัดทำโดยราชบัณฑิตยสถาน เป็นต้น หากคู่ความต้องการอ้างอิงเป็นพยานหลักฐานให้กล่าวอ้างมาในคำฟ้อง คำให้การโดยชัดแจ้ง

จ. คำรุกรูหมาย การอ้างอิงคำรุกรูหมายเพื่อเป็นประโยชน์แก่คดีของคณนนั้น นักกฎหมายในภาคพื้นทวีปถือว่า เป็นเรื่องปกติในการดำเนินคดีความเห็นของนักกฎหมายฝ่ายวิชาการจะมีน้ำหนักอย่างมากส่วนในอังกฤษแต่เดิมจะถือเป็นประเพณีปฏิบัติว่าจะไม่อ้างอิงคำอธิบายของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ดั่งที่กล่าวมาแล้วในบทที่สาม แต่ปัจจุบันได้มีการอ้างอิงคำรุกรูที่คณนทั่วไปยกย่องหากเป็นความคิดเห็นที่สมเหตุสมผลและก่อให้เกิดความยุติธรรมเป็นพยานหลักฐานได้ ส่วนในสหรัฐอเมริกา ก็ได้นำคำรุกรูทางจิตวิทยามาใช้เป็นข้อมูลในการวินิจฉัยคดีดั่งกล่าวมาแล้วในบทที่สอง ส่วนคำรุกรูกฎหมายที่มีชื่อเสียงก็ได้มีการยอมรับจากสหรัฐอเมริกาเช่นกัน

แต่คำรุกรูหมายที่อยู่ในข้อเท็จจริงประเภทที่สองนี้จะต้องเป็นคำรุกรูหมายที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป การยอมรับของศาลนั้นจะแบ่งเป็นสองชั้นตอน คือ ชั้นแรกศาลจะต้องรับรู้ถึงการมีอยู่ของคำรุกรูหมายที่มีชื่อเสียงโดยถือเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลจะต้องรู้เอง และชั้นที่สองคือชั้นรับเอาข้อเท็จจริงในคำรุกรูหมายนั้น ซึ่งเป็นเรื่องของการรับมาเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐาน ในชั้นตอนนี้ศาลมีสิทธิที่จะใช้ดุลพินิจถ่วงถองถึงความถูกต้องของข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในคำรุกรูว่าข้อเท็จจริงใดที่ศาลจะต้องรับรู้หรือไม่โดยไม่ผูกมัดให้ศาลต้องรับข้อเท็จจริงในคำรุกรูหมายเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง ส่วนคำรุกรูหมายที่ยังไม่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ผู้เขียนเห็นว่าควรจะให้อยู่ในข้อเท็จจริงประเภทที่สามคือ คู่ความจะต้องอ้างมาในคำฟ้องหรือคำให้การและให้ยื่นส่งต่อศาล การจะทราบได้ว่าคำรุกรูหมายใดบ้างที่ศาลยอมรับอยู่ในข้อเท็จจริงประเภทที่สองหรือประเภทที่สาม ศาลจะต้องแจ้งให้คู่ความในกระบวนการพิจารณาทราบ และหากคู่ความต้องการทราบโดยแน่ชัดว่าสิ่งใดบ้างที่ศาลจะถือเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง โดยคู่ความไม่ต้องนำสืบคู่ความก็มีสิทธิที่จะร้องขอต่อศาลเพื่อทราบได้ ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะแนวทางของ Federal Rules of Evidence ของสหรัฐอเมริกา เมื่อศาลได้แสดงออกมาโดยคำพิพากษาแล้วโดยเฉพาะคำพิพากษาศาลฎีกาก็จะเป็นแนวทางให้คดีอื่น ๆ

¹³ การอ้างอิงแผนที่เป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองศาลอังกฤษได้ยอมรับอย่างแจ้งชัด

เช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา ดู G.D.Noke. "The Limites of Judicial Notice" The Law Quarterly Review, 74 (1958) : 59.

ที่จะต้องนำสืบในข้อเท็จจริง เช่นเดียวกันได้ทราบว่าย่อเท็จจริงเกี่ยวกับตำรากฎหมายใดบ้างที่ศาลยอมรับและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตำรากฎหมายใดบ้างที่คู่ความจะต้องนำสืบกันต่อไป

ฉ. ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ของชาติไทยที่สำคัญ ๆ ผู้พิพากษาควรได้ศึกษามาและจดจำได้เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป แต่เหตุการณ์เหล่านั้นเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ใด ผู้พิพากษาหรือประชาชนอาจจดจำไม่ได้หรือจำได้ไม่แน่นอน เหตุการณ์อื่นในประวัติศาสตร์ก็อาจจำไม่ได้แต่อาจจะตรวจสอบจากเอกสารของทางราชการหรือจากหอสมุดแห่งชาติ หรือจากหนังสือประวัติศาสตร์ซึ่งทางราชการให้ใช้ในการศึกษาได้ ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เหล่านี้หากเป็นเรื่องที่รู้จักกันอยู่ทั่วไปแล้วศาลย่อมตรวจสอบได้เองและอาจนำมาใช้ในการวินิจฉัยคดีได้โดยไม่ต้องมีฝ่ายใดนำสืบ¹⁴ เพียงแต่คู่ความที่มีความประสงค์จะอ้างอิงต้องแสดงถึงที่มาให้ศาลทราบว่าอยู่ในเอกสารทางราชการชั้นใด, ฉบับที่, ปี พ.ศ. แหล่งค้นคว้า แต่ถ้าจำเป็นศาลอาจให้คู่ความที่มีความจำเป็นจะอ้างอิงเสนอสำเนาเอกสารตามวิธีการที่จะกล่าวถึงในข้อเท็จจริงประเภทที่สามได้

ข้อเท็จจริงประเภทที่สาม คู่ความจะต้องอ้างมาในคำฟ้องหรือคำให้การและให้ยื่นส่งต่อศาล ข้อเท็จจริงประเภทที่สามนี้เป็นเอกสารมหาชนเช่นเดียวกับข้อเท็จจริงประเภทที่สองบางเรื่อง แต่จะเป็นเอกสารมหาชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับประชาชนส่วนใหญ่โดยตรง แต่จะเกี่ยวข้องกับเฉพาะต่อคู่ความเท่านั้น แต่ก็ถือได้ว่าเป็นเอกสารมหาชนที่ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ การอ้างเอกสารมหาชนเป็นพยานหลักฐานที่คู่ความจะต้องยื่นต่อศาลนั้น ผู้เขียนเห็นว่าควรให้เสนอสำเนาเอกสารที่เจ้าหน้าที่รับรองได้ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับที่ศาลอังกฤษใช้ในการดำเนินกระบวนการ¹⁵ เพราะเอกสารมหาชนดังกล่าวเป็นเอกสารที่เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ทำขึ้น จึงเชื่อถือได้ในความถูกต้อง แม้จะเป็นสำเนาเอกสารแต่ถ้าเจ้าหน้าที่ได้รับรองแล้วก็เชื่อถือในความถูกต้องได้¹⁷ เพราะหากมี

¹⁴ โสภณ รัตนากร. กฎหมายลักษณะพยาน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ 21 เซ็นจูรี, 2536) หน้า 108.

¹⁵ G.D.Nokes. An Introduction to Evidence, 4 ed.(London: Sweet & maxwell, 1967), p. 358

¹⁶ Ibid.

ความไม่ถูกต้องเกิดขึ้นคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอาจโต้แย้งได้ นอกจากนั้น เอกสารที่เป็นฉบับจริงคู่ความผู้เสนอต่อศาลอาจมีความจำเป็นต้องใช้ประโยชน์หากให้ยื่นส่งต่อศาลอาจเกิดความไม่สะดวก อีกทั้งเอกสารฉบับจริงศาลอาจเรียกให้แสดงต่อศาล เมื่อใดก็ได้หากต้องการตรวจสอบในความถูกต้อง ข้อเท็จจริงที่คู่ความจะต้องอ้างในคำฟ้องหรือคำให้การแล้วให้ยื่นส่งต่อศาลคือ

ก. หลักฐานทางทะเบียน เช่น ทะเบียนสมรส ทะเบียนบ้าน ทะเบียนคนเกิด ทะเบียนคนตาย ทะเบียนรถ ทะเบียนหุ้นส่วนบริษัท โฉนดที่ดิน สำเนาแผนที่ราษฎรที่พนักงานเจ้าหน้าที่ทำขึ้นบัญชีบันทึกคำร้องทุกข์ของประชาชน และคำเปรียบเทียบของพนักงานผู้มีหน้าที่เป็นหลักฐานเก็บไว้ที่อำเภอทะเบียนที่ราชพัสดุ หนังสือรับรองนายทะเบียนหอทะเบียนหุ้นส่วนบริษัทกลาง

ข. หนังสือรับรองต่าง ๆ ในกิจการบางอย่างซึ่งอยู่ในอำนาจของเจ้าหน้าที่พนักงานที่จะออกหนังสือรับรองหรือแสดงเป็นหลักฐานให้แก่ประชาชนได้ เช่น ประกาศนียบัตร ใบสุทธิทางโรงเรียนซึ่งแสดงวิทยฐานะของบุคคล บัตรแสดงรับแจ้งการจดทะเบียนการเกิดหรือใบมรณบัตร ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงการเริ่มและสิ้นสุดของสภาพบุคคล

ค. ตำราของผู้ทรงคุณวุฒิ ตำราของผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาการต่าง ๆ แม้จะไม่ได้ถือว่าเป็นเอกสารมหาชน แต่ก็ถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญและได้จัดพิมพ์แสดงออกเผยแพร่แก่ประชาชน โดยเฉพาะหากเป็นตำรามาตรฐานที่ใช้ทำการสอนในมหาวิทยาลัย จะถือเป็นผลงานทางวิชาการ ซึ่งจะได้รับการประเมินผลงานจากทบวงมหาวิทยาลัยซึ่งมีคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ ตรวจสอบอีกชั้นหนึ่งเพื่อปรับตำแหน่งทางวิชาการ จึงถือได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้เพียงแต่ตำราในสาขาวิชาอื่น ๆ นอกจากกฎหมายเป็นข้อเท็จจริงซึ่งอยู่ของนอกวงงานของศาลจึงไม่เป็นการสะดวกที่จะให้ศาลค้นหาเองโดยคู่ความอ้างถึงเท่านั้น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มภาระแก่ศาลมากเกินไป ดังนั้นในกรณีที่คู่ความจะอ้างอิงพยานหลักฐานดังกล่าวต่อศาลจึงต้องอ้างมาในคำฟ้องหรือคำให้การ และให้ยื่นส่งต่อศาล หากเป็นสำเนาของตำราจะต้องแสดงให้ทราบด้วยว่าเป็นตำราของผู้ทรงคุณวุฒิท่านใด, เรื่อง, ครั้งที่พิมพ์, ปีที่พิมพ์ และหน้าที่อ้างอิงถึงด้วย

ทฤษฎีต่าง ๆ และข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในตำราผู้เขียนเห็นว่าไม่ควรเป็นสิ่งที่ผูกมัดศาลที่จะยอมรับเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง แต่เป็นดุลพินิจของศาลที่จะยอมรับฟังเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองหรือไม่แต่ศาลจะต้องรับรู้ถึงการมีอยู่ของตำราเหล่านี้ หากคู่ความได้อ้างและยื่นส่งต่อศาลแล้ว

ข้อเท็จจริงประการที่สี่ คือข้อเท็จจริงที่อยู่ในของเขตของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองแต่เนื่องจากมีข้อจำกัดบางประการจึงต้องให้มีการนำพยานหลักฐานเข้าสืบโดยคู่ความ เช่นเดียวกับข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นพิพาทอื่น ๆ ข้อเท็จจริงประเภทนี้ได้แก่

ก. ข้อเท็จจริงที่เป็นความรู้ร่วมกันบางประการ เช่น ความรู้ทางภาษาต่างประเทศที่ได้มีการใช้กันทั่วไปในสังคมภายในขอบเขตอำนาจของศาลซึ่งเป็นที่รู้กันทั่วไปว่าเป็นสิ่งถูกต้องโดยที่ไม่อาจโต้แย้งได้ ความรู้ประการนี้ผู้เขียนเห็นว่าเป็นความรู้ร่วมกันซึ่งอยู่ในหลักของข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง เพราะความรู้ทางภาษาต่างประเทศที่ได้มีการใช้เป็นการทั่วไปในสังคมนี้ทุก ๆ คนสามารถรับรู้และเรียนรู้ได้โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะในคดีหรือเรียกได้ว่าเป็นความรู้เฉพาะซึ่งผู้พิพากษาไม่อาจจะใช้ความรู้ที่มีอยู่ในคดีนั้นในฐานะผู้ชี้ขาดคดีได้แต่จะต้องทำการในฐานะพยานบุคคลแทน แต่ความรู้ในภาษาต่างประเทศดังกล่าวนี้จะต้องเป็นเพียงบางถ้อยคำที่ได้มีการใช้กันอยู่โดยทั่วไปเท่านั้นไม่รวมถึงภาษาต่างประเทศทั้งหมด แต่แม้จะถือเป็นความรู้ร่วมกันบางครั้งก็อาจถูกจำกัดห้ามโดยบทบัญญัติมาตรา 46 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ดังนั้นหากมีข้อพิพาทที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาต่างประเทศจึงต้องให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบเช่นเดียวกับข้อเท็จจริงอื่น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับภาษาต่างประเทศที่ได้นำมาใช้ทั่วไปในสังคมที่ทุก ๆ คนยอมรับในความถูกต้องแล้วนี้ศาลน่าจะได้มีการยอมรับรู้โดยมิควรให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพราะเมื่อสังคมยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วศาลน่าจะได้มีการยอมรับรู้และมีบทบาทที่แสดงออกให้สังคมได้รับรู้ว่าศาลได้ยอมรับภาษาต่างประเทศที่สังคมได้ยอมรับแล้วเช่นใดบ้างโดยแสดงออกทางคำพิพากษาเพื่อเป็นแนวทางให้สังคมได้รับรู้อื่นจะเป็นผลให้สังคมยอมรับสถาบันศาลที่ได้เปิดกว้างรับทราบความเป็นไปของสังคม อีกทั้งไม่เป็นการควรให้คู่ความต้องนำสืบโต้เถียงกันถึงประเด็นอื่น ๆ นอกจากประเด็นที่เป็นข้อพิพาทโดยแท้

ข. ข้อเท็จจริงที่คู่ความได้สละสิทธิแล้ว เช่น ข้อเท็จจริงที่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่ศาลสามารถจะรับรู้ได้เองและยกขึ้นปรับใช้ได้เองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 142 (5) นั้นแม้กฎหมายมาตรานี้จะเป็นดุลยพินิจของศาลที่จะยกขึ้นใช้หรือไม่ก็ตาม แต่คู่ความที่ดำเนินกระบวนการพิจารณาก็ต้องได้ดำเนินกระบวนการพิจารณาโดยชอบ กล่าวคือจะต้องมีการกล่าวในคำฟ้องหรือคำให้การและศาลจะต้องกำหนดเป็นประเด็นพิพาทและได้วินิจฉัยในประเด็นดังกล่าวมิฉะนั้นจะถือได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏจากพยานหลักฐานนอกเรื่องนอกประเด็นที่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 87 ซึ่งแม้ศาลจะรับรู้ข้อเท็จจริงนั้น ๆ แต่

ก็ไม่สามารถนำข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วนั้นมาปรับเข้ากับบทกฎหมาย มาตรา 142 (5) โดยถือว่าเป็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนได้¹⁷ ดังนั้น หากคู่ความไม่กล่าวในคำฟ้องหรือคำให้การก็ถือได้ว่า คู่ความได้สละสิทธิที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาในเรื่องนั้น ๆ แล้ว หรือแม้จะกล่าวในคำฟ้อง คำให้การแล้วก็ตาม แต่เมื่อศาลไม่ได้กำหนดเป็นประเด็นไว้คู่ความนั้นก็สละสิทธิที่จะโต้แย้งคัดค้าน ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่คู่ความได้สละสิทธิแล้ว ดังนั้น แม้ศาลจะรับรู้ข้อเท็จจริงใด ๆ ก็ไม่อาจจะยกขึ้นปรับเข้ากับตัวบทกฎหมายได้ คู่ความจึงต้องนำพยานหลักฐานเข้าสู่ในประเด็นอื่น ๆ ต่อไป

จากการแยกข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองออกเป็นสี่ขั้นตอนเช่นนี้ จะมีประโยชน์ในการช่วยเหลือให้กระบวนการพิจารณารวดเร็วขึ้น และทำให้บุคคลในกระบวนการพิจารณาสามารถทราบถึงสิทธิและหน้าที่ในการเสนอหรือรับรู้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ วิธีการแบ่งขั้นตอนดังนี้ ผู้เขียนเห็นว่าหากนำมาใช้ในกระบวนการพิจารณาของศาลไทยจะช่วยให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ¹⁸ และหากจะได้มีการศึกษาถึงเรื่องดังกล่าวขึ้นในอนาคตเพื่อเกิดการพัฒนาแนวทางใช้หลักกฎหมาย อันเปรียบเสมือนอาวุธของศาล หรืออาจจะเปรียบได้กับประตูที่จะเปิดออกเพื่อให้ศาลสามารถเข้าไปสู่ขอบเขตของข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน แนวทางดังกล่าวจะสามารถช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองได้ นั่นคือ การช่วยประหยัดเวลา ค่าใช้จ่าย และทำให้การใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีเอกภาพ วิธีการใช้นั้น เมื่อคู่ความเห็นว่ามีข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองประเภทที่หนึ่ง ก็สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อทราบได้ว่า ศาลได้ถือว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองหรือไม่ และคู่ความมีสิทธิที่จะขอให้ศาลรับได้หากเป็นข้อเท็จจริงประเภทที่หนึ่ง โดยคู่ความไม่จำเป็นต้องอ้างในคำฟ้องหรือคำให้การหากมีประเด็นใด เข้าอยู่ในลักษณะของข้อเท็จจริงประเภทที่สอง คู่ความจะต้องอ้างมาในคำฟ้อง คำให้การ พร้อมทั้งแสดงข้อมูลให้ทราบรายละเอียดที่จะสามารถค้นหาได้และคู่ความอาจร้องขอต่อศาลเพื่อทราบได้ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เอง หากเป็นข้อเท็จจริงประเภทที่

¹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1486/2512, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 500/2517, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1438/2524

¹⁸ การแบ่งแยกขั้นตอนการเสนอพยานหลักฐานเช่นนี้สามารถช่วยเหลือให้กระบวนการพิจารณาของศาลญี่ปุ่นเป็นไปได้อย่างเหมาะสม ดู Yusuru Takahashi. "Substantive Law and The Burden of Proof". Law in Japan, 23 (1990) : 98-122.

สาม นอกจากคู่ความจะต้องอ้างในคำฟ้อง คำให้การแล้วจะต้องยื่นส่งต่อศาลด้วย เมื่อชั้นตอนทั้งสามชั้นตอนผ่านพ้นไปแล้วจึงเหลือเพียงข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นพิพาทจริงๆ ที่คู่ความต้องนำพยานหลักฐานมาสืบต่อศาล ซึ่งจะเป็นการบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของหลักข้อเท็จจริงที่ศาลรู้เองอย่างแท้จริง